

ZAMONAVIY AFG'ONISTONDA AYOLLAR HUQUQLARI: MA'DANIY, IJTIMOIIY VA SIYOSIY TO'SIQLAR

Sh.Z.Davlatova.

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Tashqi siyosat va xalqaro iqtisodiy munosabatlar instituti, "Xalqaro munosabatlar" yo'nalishi 2-bosqich talabasi.

E-mail: davlatovashodiyona@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy Afg'onistonda ayollar huquqlarining holati tahlil qilinadi. Xususan, ayollarning madaniy, ijtimoiy va siyosiy sohalarida duch kelayotgan asosiy cheklovlari ko'rib chiqiladi. Tolibon hukmronligi ostidagi cheklovlar tufayli ayollarning ta'lim olish, ish bilan ta'minlanish va siyosiy ishtirok huquqlari deyarli yo'q qilindi. Tolibon hokimiyat tepasiga kelganidan ayollar taqdiri nisabatan og'irlashib boryotgani va xalqaro hamjamiyat mahalliy fuqarolik jamiyatining ahamiyati ham ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: BMT, BBC, YUNISCO, YUNISEF, NNT, CEDAW, BMTKK, ayollar huquqlari, diskriminatsiya, madaniy cheklovlar, ijtimoiy to'siqlar, siyosiy tenglik, Tolibon, inson huquqlari, ta'lim, gender tengligi.

Abstract: This article analyzes the state of women's rights in modern Afghanistan. In particular, the main limitations faced by women in the cultural, social and political spheres are considered. Due to restrictions under Taliban rule, women's rights to education, employment and political participation have been virtually eliminated. The fact that the fate of women has become worse since the Taliban came to power, and the importance of the international community and the local civil society is also emphasized.

Keywords: UN, BBC, UNISCO, UNICEF, NGOs, CEDAW, UNHCR, women's rights, discrimination, cultural restrictions, social barriers, political equality, Taliban, human rights, education, gender equality.

Аннотация: В статье анализируется состояние прав женщин в современном Афганистане. В частности, рассматриваются основные ограничения, с которыми сталкиваются женщины в культурной, социальной и политической сферах. Из-за ограничений в период правления Талибана права женщин на образование, трудоустройство и политическое участие были фактически ликвидированы. Подчеркивается, что судьба женщин ухудшилась с приходом Талибана к власти, а также важность международного сообщества и местного гражданского общества.

Ключевые слова: ООН, BBC, ЮНИСКО, ЮНИСЕФ, НПО, CEDAW, УВКБ ООН, права женщин, дискриминация, культурные ограничения, социальные барьеры, политическое равенство, Талибан, права человека, образование, гендерное равенство.

Kirish: Afg'onistonda ayollar huquqlari masalasi uzoq yillardan beri xalqaro hamjamiyat va inson huquqlari tashkilotlarining e'tibor markazida bo'lib kelmoqda. 2001-yilda Tolibon rejimining qulashidan keyin ayollar huquqlarida sezilarli yutuqlarga

erishilgan edi. Ammo 2021-yilda Tolibonning hokimiyatga qaytishi bu sohada jiddiy cheklovlar va orqaga qaytishlarga olib keldi. Zamonaviy Afg'onistonda ayollar madaniy, ijtimoiy va siyosiy sohalarida turli xil to'siqlar bilan yuzlashmoqda.

Asosiy qism; Afg'onistonda davom etayotgan inson huquqlari inqirozining asosiy qurboni ayollardir. Hammasi 1994 yilda, Tolibon Afg'onistonning janubi-g'arbiy mintaqasidan Islomiy qadriyatlarni birinchi o'ringa qo'yish va o'sha paytda davom etayotgan fuqarolar urushida katta ishtirok etgan korruptsiyaga qarshi kurashish niyatida chiqqanida boshlandi. Ular Afg'onistonning aksariyat mintaqalari va hududlarini o'z nazoratiga oldilar. Tolibon o'z hukmronligi davrida barcha ayollarni ish bilan ta'minlash va ta'lim sohalarida taqiqlash to'g'risida farmon chiqardi. Va bu ayollarga mustaqil bo'lish imkoniyatidan mahrum qilib, ishlash va maktabga borish huquqini cheklashga olib kelgan. Ayollar, shuningdek, yuzlarini Burka bilan yopmasdan yoki yonida qarindoshisiz uyidan chiqib ketayotganda qo'lga olinsa, qattiq jazolanadigan bo'ldi. Kobul qo'lga kiritilgandan beri Respublika Tolibonning oliy rahbari Mulla Xaybatulloh Oxundzada boshchiligidagi Afg'oniston Islomiy amirligiga aylantirildi. 2004-yil 3-yanvardagi Afg'oniston Konstitutsiyasi, Prezident Hamid Karzayning davri davomida ishlab chiqilgan bo'lib, uning kiritilishi BMT Xartiyasi va inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasiga muvofiqligini kafolatlaydi. Ushbu Konstitutsiya muzlatilgan. Shuningdek, har qanday diktatorlik hokimiyati singari, Tolibon ham ayollarni og'ir maqomda saqlashga qaratilgan farmonlar, farmoyishlar bilan boshqaradi. Hokimiyatni egallab olgandan so'ng, ayollar o'z uylarida cheklanishga va hayotlari uchun qo'rqib, xavfsizligi uchun akademik yoki martaba yutuqlarining har qanday belgilarini yashirishga majbur bo'ldilar. Endi bunga chiday olmagan ayollar o'z huquqlari va Tolibon ularni mahrum qilmoqchi bo'lgan tenglik talabi uchun kurashishni boshladi va ommaviy norozilik namoyishi uchun 7-sentyabr kuni poytaxt ko'chalariga 11 chiqishdi. Namoyishchilar ayollar vazirlari bo'lmagan hukumatni qabul qilmasliklarini aytishdi. Ushbu barcha noroziliklar orasida Tolibon ularga qarshi kurashish uchun eng hayvoniy yondashuvlar bilan harakat qilishni tanlashadi va ularni elektr toki urgan tayoqchalar bilan uradi; g'arbiy Hirot shahrida namoyish paytida hatto uch kishi halok bo'ladi. Bugungi kunda Afg'onistondagi ayollar Tolibon hukmronligi ostidagi xavfsizlik tuyg'usini saqlagan holda, o'zlari munosib bo'lgan narsalar uchun qo'rqmasdan kurashishni davom ettirmoqdalar¹². Bunga yana bir misol qilib, 2021 yil, avgust oyida Oliy ta'lim vaziri Abdul Boqi haqqoniy AFPga shunday dedi: "Afg'oniston xalqi shariat qonunlari asosida oliy ma'lumotni erkak va ayol aralash muhitda bo'lmasdan xavfsizlikda davom ettiradi. Ammo sentyabr oyining o'rtalarida faqat o'g'il bolalarga darsga qaytishga ruxsat berildi va qizlarning maqomi umuman e'tiborga olinmadi. Dekabr oyida ta'lim vazirining o'rinbosari vazifasini bajaruvchi Abdul Hakim Hemat shunday dedi BBC intervyusida yangi ta'lim siyosati tasdiqlanmaguncha, qizlarning o'rta maktabga borishiga ruxsat berilmaydi. Tolibon va hukumat olib boryotgan siyosati bo'yicha AQSh tinchlik institutidagi Osiyo markazining dastur yordamchisi Asma Ebadi bu masala bo'yicha quyidagi fikrlarni aytib o'tgan:

Xalqaro hamjamiyat Tolibonning tan olinishini ularning mas'uliyatli va inklyuziv boshqaruv bo'yicha rekordlariga bog'liq bo'lishi kerak. Tolibonni qonuniylashtirish shartli bo'lishi va Tolibonning xatti-harakati va siyosatida ijobiy o'zgarishlarga olib kelishi kerak.

¹¹ <https://indianexpress.com/article/world/afghanistan-women-protest-taliban-7519973/lite/>

¹² <https://medium.com/tmun-herald/womens-rights-in-afghanistan-a-brief-overview-c0060e8c3495>

Tolibonga aniq, qat'iy va muvofiqlashtirilgan xabar berilishi kerak, agar qizlarga teng va sifatli oliy ma'lumot olish imkoniyati berilmasa, xalqaro hamjamiyat ta'lim sohasini moliyalashtirishni cheklaydi.

Islom olimlari, rahbarlari va nufuzli arboblari Tolibonning qizlar uchun o'rta ta'limni taqiqlash va Tolibon bilan ularning buzg'unchi siyosatiga ta'sir o'tkazish yoki ularni bekor qilish to'g'risidagi qarorini qoralashlari kerak.

YUNISEF va YUNESKO kabi BMT organlari Tolibon hukumati bilan muloqotga kirishishi va Tolibonga Islomda qizlarning ta'lim olishi muhimligini tushuntirish uchun Afg'oniston va boshqa mamlakatlardan kelgan musulmon olimlarning ishtirok etishini ta'minlashi kerak.

Tolibonning so'nggi siyosati qizlarning o'qishini sezilarli darajada buzmasligi uchun Afg'onistonda mavjud bo'lgan xalqaro tashkilotlar Tolibon qizlar uchun maktablarni qayta ochmaguncha, o'g'il bolalar kabi o'qishni davom ettirish uchun zarur bo'lgan o'quv materiallarini qizlarga taqdim etishlari kerak.¹³

Gender tenglik va inson huquqlari bo'yicha gap ketarkan, 2004-yilda ishlab chiqilgan Afg'oniston Konstitutsiyasidagi quyidagi moddani misol keltirish mumkin:

22-modda "Afg'oniston fuqarolari, erkaklar ham, ayollar ham qonun oldida teng huquq va burchlarga ega", [1], deyilgan.

Ammo amalda qonunlarga rioya qilinmasdan 2022 yil mart oyida Tolibon qizlarning o'rta maktablariga taqiq qo'yilganligini e'lon qildi va qariyb 3,5 million afg'on o'spirin qizlarini ta'limdan mahrum qildi.¹⁴ Shuningdek, Konstitutsiya afg'on ayollariga ta'lim olishda yordam berish, ko'p yillik urushdan keyin Afg'onistonda yuz minglab hisoblanishi mumkin bo'lgan beva ayollarga ijtimoiy yordam ko'rsatishni ham o'z ichiga oladi.

Freedom House va NNT (xalqaro nodavlat tashkilotlar) Qo'shma bayonotida: 2021-yil 15-avgustda Tolibon Afg'onistonni egallab olganidan uch yil o'tgach, biz, imzolangan tashkilotlar, Tolibonning inson huquqlari buzilishining yomonlashuviga, ayniqsa ayollar va qizlarga qarshi xalqaro munosabat tobora samarasiz va ba'zan hatto zararli ekanligidan xavotirda ekanliklarini ta'kidlab o'tishgan." Tolibon shafqatsiz siyosat olib bordi va Afg'onistonning xalqaro huquq, shu jumladan xalqaro inson huquqlari qonunchiligi bo'yicha majburiyatlarini aniq buzadigan haqoratli harakatlar qildi. Afg'onistondagi aholining yarmi bo'lgan ayollar va qizlar nafaqat qashshoqlikka, balki keng tarqalgan va muntazam ravishda zo'ravonlik va ularning asosiy huquqlari, shu jumladan harakat erkinligi, so'z va uyushish erkinligi, jamoat hayotida ishtirok etish, ta'lim olish, pullik ish bilan ta'minlash, urush bevalari uchun pensiyalar. Xalqaro qoralashga qaramay, Tolibon yangi haqoratli buyruqlar chiqarishda davom etmoqda, xususan, 2024 yil mart oyida ayollar sodir etilgan jinoyatlar uchun jazo sifatida toshbo'ron qilinishi mumkinligi haqidagi e'lon. Vaziyat davom etayotgan gumanitar inqiroz tufayli yanada murakkablashmoqda. Donorlarning hissasi tez pasaymoqda. Yordam agentliklari Tolibonning o'z ishlariga aralashuvining kuchli darajalariga duch kelishmoqda. Tolibonning taqiqlari va ayollarning turli sohalarida, shu jumladan yordam xodimlari sifatida ish bilan ta'minlanishiga cheklovlar tufayli ayollar va ayollar boshli uy

¹³ <https://www.usip.org/publications/2022/04/talibans-ban-girls-education-afghanistan>

¹⁴ https://www.lemonde.fr/en/opinion/article/2023/03/09/being-a-woman-is-considered-a-sin-even-a-crime-in-afghanistan_6018725_23.htm

xo'jaliklari inqirozdan nomutanosib ravishda ta'sir ko'rsatmoqda". Birlashgan Millatlar Tashkilotining (BMT) Afg'onistondagi inson huquqlari vaziyati bo'yicha maxsus ma'ruzachisi janob Richard Bennet 2024 yil iyun oyida Tolibonning ayollar va qizlarga nisbatan institutsionallashtirilgan diskriminatsiya tizimi "o'z-o'zidan butun dunyoga keng tarqalgan va tizimli hujumdur" dedi. [2] Bunga qo'shimcha tarzda Afg'oniston xotin-qizlar huquqlari bo'yicha 1325-sonli har bir ayolning kelajagini rag'batlantirish va ularning tinchlik ma'daniyatini rivojlamtirishga qo'shgan hissasini rivojlantirish, yetakchilik rolini kuchaytirish, gender orqali ayollar va qizlarga nisbatan zo'ravonlikka qarshi kurash bo'yicha (BMTKK) va ayollarga nisbatan kamsitishlarga barham berish to'g'risidagi konvensiya (CEDAW) kabi barcha xalqaro konvensiyalarni hurmat qilinishi va amal qilinishi shart edi.

Afg'onistonda ayollarning ijtimoiy mavqeyining madaniy va nazariy jihatlarini. Pushtun an'analariga ko'ra, ayollar erkaklar bilan teng ravishda oilaviy vazifalarni bajarishlari kerak va uning pozitsiyasi erkaklarnikidan sezilarli darajada farq qilmasligi kerak edi. Biroq, boshqa tomondan, Afg'onistonning ijtimoiy hayotida ayollarni haqiqiy ozod qilishga qaratilgan islohotlar konservativ doiralarning kuchli qarshiligiga duch keldi, bu esa afg'onlarni ushbu jarayonlarga qarshi kurashish uchun samarali safarbar etdi. Islom tamoyillarining ustun talqini ko'plab musulmon mamlakatlarida, jumladan Afg'onistonda kuzatilayotgan gender tengsizligining davom etishiga yordam beradi. Tarixda bo'lgani kabi bugun ham Afg'onistondagi jarayonlariga qarshilik ko'rsatilayotganini ko'rib turibmiz. Shuning uchun aytish mumkinki, din va urf-odatlardan kelib chiqqan, konservativ doiralar tomonidan qo'riqlanadigan afg'on urfodatlarida aslida ayollarning ijtimoiy mavqeini inkor etadi. Afg'onistonda ayollarga nisbatan kamsitish sabablarini tushuntirishda professor Silviya Uolbi tomonidan shakllantirilgan patriarxat nazariyasiga murojaat qilish o'rinlidir. Patriarxat doirasida, xususan, tarixiy davrlar, etnik va sinfiy guruhlar, ijtimoiy tuzilmalar va amaliyotlar tizimlari turli shakllarda yaratilgan. Biroq, turli tuzilmalar va mexanizmlar umumiy maqsadga ega: erkaklarning ayollar ustidan hukmronligi, ularning bo'ysunishi, zulmi va ekspluatatsiyasi. Uolbining fikricha, patriarxat olti element, ya'ni haq to'lanadigan mehnat, madaniyat, zo'ravonlik va davlat doirasida shakllanadi. Ularning jamiyatdagi gender tengsizliklarini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar, bu esa vaqt o'tishi bilan patriarxat shaklining o'zgarishiga olib keldi. Afg'onistonda ayollarga nisbatan keng qamrovli diskriminatsiya barcha olti patriarxal tuzilmada mavjud. Biroq afg'on jamiyatida ayollarning imkoniyatlarini bosqichma-bosqich oshirish mumkin, ammo bu jarayon ayollardan o'z huquqlari uchun kurashda vaqt va qat'iyat talab qiladi [4]

Takliflar:

Qiz bolalarning ta'lim olishiga ruxsat berish va bu yo'lda infratuzilma yaratish ayollarning huquqlarini himoya qilishdagi eng muhim qadamdir.

Ayollarni zo'ravonlikdan himoya qiluvchi qonunlar kuchaytirilishi va ularning ijrosi ta'minlanishi lozim.

Mahalliy yetakchilar va diniy rahbarlar yordamida ma'daniy o'zgarish ya'ni patriarxal urf-odatlarni o'zgartirishga qaratilgan targ'ibot ishlari olib borilishi kerak.

Afg'onistondagi ayollar huquqlarini himoya qilish uchun xalqaro hamjamiyatning doimiy yordami zarur. Xususan, inson huquqlari tashkilotlari orqali moliyaviy va huquqiy yordam ko'rsatish muhim ahamiyatga ega.

shafqatsiz, g'ayriinsoniy yoki qadr-qimmatni kamsituvchi jazoning barcha shakllarini, shu jumladan o'limni bekor qilish :jazo, toshbo'ron qilish va kaltaklash.

Xulosa: Xulosa tariqasida aytish mumkinki, zamonaviy Afg'onistonda ayollar huquqlarining ahvoli og'ir bo'lsa-da, bu borada imkoniyatlar ham mavjud. Madaniy, ijtimoiy va siyosiy to'siqlarni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv zarur. Ta'lim va huquqiy himoya, jamiyatdagi ma'daniy qarashlarni o'zgartirish va xalqaro hamkorlik orqali Afg'on ayollarining hayotini yaxshilash mumkin. Bu nafaqat ayollarning o'zi, balki butun jamiyatning taraqqiyoti uchun ham muhim yo'l bo'ladi. Qonunlar ustuvorligi va ularning ishlash mexanizatsiyasi orqali bu kabi to'siqlarni bardarash etishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Islamic Republic of Afghanistan . The Constitution of the Islmaic Republic of Afghanistan.-2004
2. "Joint Statement: Need for an Urgent Rethink of International Response to the Human Rights Crisis in Afghanistan" Freedom House – 15August 2024
3. Nizamova,M. (2023). Afg'onistonda ayollar huquqlarining shakllanishi muammosi ,3(9),2181-1784
- 4.Nizamova,M. 2024 Sharqshunoslar anjumani ,18-son..-(B.98-103)

